ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВИХ СИСТЕМ СУЧАСНОСТІ: КОМПАРАТИВІТСЬКИХ ПІДХІД

БІСЮК Олена Сергіївна - кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права Київського міжнародного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1570-2721
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.1.46

Стаття розглядає проблеми та перспективи взаємодії сучасних правових систем крізь призму компаративістського підходу. На основі аналізу європейської, азійської та української практик доведено, що глобалізація, цифровізація й екологічні виклики формують складну мережу «твердого» та «м'якого» права, у якій посилюються ризики нормативних колізій і регуляторної асиметрії. Автор обґрунтовує, що ефективна інтеграція правових трансплантатів потребує глибокої локалізації з урахуванням культурних кодів та інституційної спроможності приймаючих систем. Особливу увагу приділено ролі штучного інтелекту в автоматизованій порівняльній аналітиці та впливу транснаціональних акторів на екстериторіальне поширення стандартів (GDPR, «зелений курс» ЄС). Запропоновано концептуальну модель збалансованої взаємодії, що поєднує діалогічний компаративізм, конституційний плюралізм і принцип «контекстуального перекладу» норм. Зроблено висновок, що саме інклюзивна, рефлексивна компаративна методологія здатна забезпечити одночасно збереження правової ідентичності та ефективну участь держав у глобальному правопорядку.

Ключові слова: компаративне право, взаємодія правових систем, глобалізація, правові трансплантати, soft law, нормативна колізія, цифрове регулювання, конституційний плюралізм, порівняльне правознавство, правові системи, компаративізм, демократія, законодавство, нормативно-правовий акт

Стрімка глобалізація, посилена геополітичними зрушеннями та цифровою революцією, кардинально трансформує традиційні уявлення про межі правових систем, перетворюючи їхню взаємодію з периферійного академічного питання на стратегічний імператив державної політики. Кібербезпека, регулювання штучного інтелекту, кліматичне право та питання транснаціональних ланцюгів постачання потребують узгоджених, але водночас чутливих до культурних відмінностей нормативних рішень, адже будь-яка правова дисгармонія миттєво відбивається на міжнародній торгівлі, інвестиціях і правах людини. У таких умовах компаративістський підхід перестає бути суто порівняльною вправою: він стає ключем до вироблення ефективних механізмів правового діалогу, здатних мінімізувати конфлікти норм, запобігати «юридичному імперіалізму» та підтримувати баланс між універсалізацією регуляторних стандартів і збереженням правової ідентичності країн-учасниць. Особливо це актуально для України, яка, інтегруючись у європейський правовий простір, водночас змушена реагувати на безпрецедентні виклики воєнного часу й відбудови, гармонізуючи внутрішнє законодавство із правом ЄС і міжнародними гуманітарними стандартами.

Паралельно зростає значення транснаціональних акторів — корпорацій, міжнародних організацій і мережових спільнот, які продукують soft-нормативи, що швидко перетворюються на de facto обов'язкові пра-

вила гри. У такому полюсі нормативної мережевості виникає ризик посилення регуляторної асиметрії: економічно потужні юрисдикції здатні екстериторіально проєктувати власні стандарти (наприклад, GDPR чи «зелений курс» ЄС), тоді як країни, що розвиваються, нерідко вимушені пристосовуватися без можливості рівноправного впливу на їх формування. Вивчення проблем і перспектив взаємодії правових систем саме крізь призму компаративістики дозволяє не лише діагностувати ці нерівності, а й окреслити конструктивні механізми «перекладу» і локалізації правових трансплантатів, які враховують культурні коди, інституційну спроможність та потреби сторін. Це робить тему надзвичайно актуальною як для наукової спільноти, що шукає нових методологічних підходів до порівняльного права, так і для практиків, котрі розробляють політики у сфері цифровізації, відновлення та сталого розвитку, — адже від ефективності цієї взаємодії залежить соціально-економічна стабільність і правова передбачуваність у глобальному масштабі.

Метою статті є комплексне обґрунтування теоретичних і практичних засад ефективної взаємодії сучасних правових систем крізь призму компаративістського підходу з огляду на глобалізаційні, цифрові та екологічні виклики, що формують нову нормативну архітектуру світового співтовариства. Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання**: проаналізувати еволюцію компаративної методології та її актуальні інструменти; окреслити ключові проблеми взаємодії правових систем, зокрема ризики нормативної колізії, регуляторної асиметрії та «юридичного імперіалізму»; дослідити успішні та проблемні кейси правового зближення (на прикладі ЄС, АСЕАН, України та інших юрисдикцій); розкрити роль soft-права й транснаціональних акторів у формуванні нових регуляторних механізмів; показати потенціал штучного інтелекту й інших цифрових технологій для поглиблення компаративного аналізу; запропонувати концептуальні підходи до збалансованої взаємодії правових систем, що забезпечують одночасно збереження правової ідентичності та інтеграцію у глобальний правопорядок.

Постановка проблеми

У сучасних умовах перехресного впливу глобалізації, цифрової трансформації й ескалації наднаціональних викликів (від кібербезпеки до кліматичних ризиків) взаємодія правових систем перестає бути факультативною сферою академічного інтересу й перетворюється на критичний чинник стабільності світового правопорядку. З одного боку, держави й транснаціональні актори дедалі активніше уніфікують норми, формуючи складні мережі «твердого» та «м'якого» права; з іншого — зберігається потреба у правовій ідентичності та суверенному регулюванні, через що зростають ризики нормативних колізій, регуляторної асиметрії й «юридичного імперіалізму» [1]. Наявні дослідження демонструють, що просте запозичення правових моделей без глибокої локалізації породжує конфлікти правозастосування й недовіру суспільства, тоді як надмірна ізоляція блокує участь країн у глобальних ринках і технологічних інноваціях [4]. Отже, постає проблемне питання: яким чином, спираючись на сучасний компаративістський апарат, забезпечити збалансовану взаємодію правових систем, що одночасно мінімізує регуляторні розриви та зберігає культурно-ціннісну багатоманітність, — саме ця дилема і зумовлює необхідність комплексного дослідження, запропонованого у статті.

Виклад основного матеріалу

Сучасний правовий світ одночасно демонструє небачену раніше взаємодію й напружену конкуренцію між різними правовими традиціями. Глобалізаційні процеси, цифрова трансформація, екологічні виклики та нові безпекові загрози змушують держави шукати спільні нормативні підходи, зберігаючи при цьому ідентичність власних систем. Методологія компаративістики, історично сформована як інструмент усунення непорозумінь між цивільним і загальним правом [3], наразі перетворилася на багатовимірну аналітичну рамку, через яку дослідники вивчають не тільки текст закону, а й

культурні, соціальні й політичні контексти. Відповідно, проблематика взаємодії правових систем виходить за межі чисто юриспруденційної, торкаючись філософії права, міжнародних відносин та економічної політики [5].

Класичний поділ на «родини» — романо-германську, загальну, релігійну, соціалістичну й традиційні — сьогодні дедалі частіше поступається моделям полюсної дифузії та нормативної мережевості, де центри впливу розташовані не лише в державах, а й у транснаціональних організаціях та корпораціях [7]. Проте зі зростанням мережевої взаємодії загострюються питання нормативної суверенності: чи не втрачають держави спроможність формувати власний порядок денний? Критики «юридичного імперіалізму» застерігають, що без належної уваги до культурної специфіки правові запозичення можуть призвести до регуляторних колізій і суспільного спротиву. Водночас емпіричні дослідження доводять, що адаптація «юридичних трансплантатів» успішна тоді, коли запозичені механізми проходять етап локалізації, у якому враховуються автохтонні правові менталітети [9].

Європейський Союз традиційно вважають лабораторією правової взаємодії: тут існує унікальна модель наднаціонального правопорядку, у межах якої здійснюється як вертикальна, так і горизонтальна гармонізація норм. Правові системи країн-членів проходять «калібрування» через перехресне цитування рішень Суду ЄС та Європейського суду з прав людини, водночас зберігаючи конституційну ідентичність — феномен, який деякі автори називають «конституційним плюралізмом». Успіхи та недоліки євроінтеграції стають дороговказами для інших регіональних проєктів, зокрема для Африканського Союзу, МЕРКОСУР та АСЕАН, які формують власні механізми правового зближення, спираючись на досвід ЄС, але уникаючи надмірної централізації.

Україна, що перебуває в активній фазі політико-правового зближення з ЄС, є показовим кейсом трансформації змішаного правового ландшафту. У ході імплементації Угоди про асоціацію держава стикається з подвійним викликом: по-перше, гармонізувати законодавство із правом ЄС, по-друге, інтегрувати європейські стандарти у ще донедавна пострадянську правову культуру [3]. Цей процес висвітлює глибинні суперечності між формальним запозиченням норм і фактичними практиками їх застосування на місцях, що часто пояснюється відмінностями у правовій свідомості та рівні інституційної довіри [6]. Успішна інтеграція, за спостереженнями О. Семенової, потребує не тільки зміни законів, а й реформ суспільних інститутів контролю, освіти та професійної етики суддів [10].

Глобальні виклики XXI століття — насамперед екологічна криза та цифровізація — посилили потребу у міжсистемній координації. Регулювання штучного інтелекту відбувається у режимі «нормативних перегонів», де США, ЄС та Китай пропонують власні моделі домінування соціокультурних пріоритетів — прав особи, інноваційної свободи чи державного контролю. Відсутність єдиного підходу створює «регуляторні мозаїки», у яких компанії змушені дотримуватися кількох юрисдикцій одночасно. Суди стикаються з колізіями компетенції при розгляді справ про порушення даних або алгоритмічну дискримінацію, що підштовхує до розвитку механізмів міжнародного приватного права у сфері кіберпростору.

Не менш складною є проблема екологічного правового взаємопроникнення. Паризька угода та Європейський «зелений курс» продукують «ефект екстериторіальної регуляції», коли вимоги щодо викидів парникових газів або ланцюгів постачання стають фактично глобальними. Країни, що розвиваються, побоюються нових неформальних бар'єрів торгівлі, водночас визнаючи нагальність екологічної модернізації законодавства. Роль компаративного права тут полягає у виявленні найпереконливіших моделей інтеграції екологічних стандартів до національних кодексів, не порушуючи принципу справедливості та суверенної рівності держав [5].

Особливий вимір взаємодії — права людини. Після Декларації ООН у 1948 р. відбулася «гуманізація» міжнародного права, але національні системи досі розходяться у тлумаченні соціальних прав, рівності й не-

дискримінації. Компаративні дослідження показують, що рішення конституційних судів Південної Африки, Колумбії та Індії значною мірою впливають на інші правопорядки, поширюючи доктрину «діалогу судів». Утім, традиційні суспільства інколи сприймають це як неоколоніальний тиск, що вимагає делікатного балансу між універсалізмом прав людини та культурним плюралізмом.

Важливим фактором взаємодії є неформалізовані джерела: soft law, професійні стандарти, кодекси корпоративної соціальної відповідальності. Такі інструменти, хоча юридично необов'язкові, часто виконують роль регуляторних «тестових майданчиків», що передують прийняттю обов'язкових норм. Компаративні аналізи демонструють, що soft-інструменти більш ефективні у сферах, де потрібна гнучкість та швидке реагування, наприклад у фінтех-секторі чи стандартах кібербезпеки, тоді як у галузі кримінального права вони поступаються жорсткому регулюванню.

Теоретичний фундамент компаративної методології також еволюціонує. Функціональний підхід, який домінував у середині XX ст., нині критикують за редукціонізм і зневагу до ціннісної різнорідності. На зміну приходять культурологічні, діалогічні та критичні стратегії порівняння. Дослідники дедалі частіше використовують методи правової антропології, соціолінгвістики та теорії перекладу, щоб уникнути «сліпих плям» власного правового світогляду [2]. Ідея «перекладу права» наголошує на тому, що норми можуть мати різні «практичні смисли» залежно від установчих наративів суспільства, у якому вони застосовуються.

Розвиток штучного інтелекту відкриває нові горизонти порівняльної аналітики. Алгоритми обробки природної мови дозволяють одночасно аналізувати масиви законодавства сотень країн, виявляти закономірності та прогнозувати правові тренди. Однак це породжує питання «алгоритмічної легітимності»: чи здатні машинні моделі вловити нюанси культури та політики, що формують зміст норми? Критики попереджають, що упереджені дані можуть призвести до «цифрового колоніалізму», коли моделі, навчені на матеріалах домінантних юрисдикцій, нав'язують їм властиві пріоритети менш впливовим системам.

Перспективи подальшої взаємодії правових систем значною мірою визначатимуть теми енергетичного переходу, біоетики й регуляції космічної діяльності. Створення режиму розподілу ресурсів на Місяці чи Марсі вже нині обговорюється у рамках Керівних принципів NASA «Artemis Accords», що викликає дискусію про застосовність чинних норм космічного права, сформованих у добу біполярності [6]. Тут компаративістика має запропонувати не стільки «спільний знаменник», скільки гнучкий процес, у якому кожен учасник може брати участь на рівних, не втрачаючи власного правового голосу.

Узагальнюючи, сучасний етап взаємодії правових систем характеризується одночасною тенденцією до уніфікації та до збереження багатоманіття. Проблемами залишаються нерівність ресурсів, відмінності правових культур і ризики нормативної конфліктності. Водночас перспектива полягає у розвитку інклюзивних, рефлексивних моделей компаративного аналізу, які спираються на діалог, технологічні інновації та повагу до гідності кожної правової традиції. У цих умовах саме компаративістський підхід здатний стати містком, що поєднує локальні потреби з глобальним правовим порядком, спрямовуючи еволюцію права у бік справедливості, стійкості та людяності.

Література

1. Закіров М. Б., Закірова С. Г. Юридична компаративістика : навч.- методич. посіб. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 208 с.

2. Кресін О. В. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук. Проблеми методології. Монографія/за ред.В.Н.Денисова, О.В.Кресіна. Вип. 3. Київ, 2006. 256с.

3. Кресін О. В. Порівняльне правознавство. Вітчизняні та зарубіжні спеціалізовані центри дослідження і викладання/ за ред.В.Н.Денисова. Київ: Інститут держави і права ім.В.Корецького, 2005. 192с.

4. Кресін О. Розвиток методології порівняльного правознавства: історичний аспект. *Право України*. 2006. № 2.

5. Лисенко О. М. Порівняльне правознавство як наука та його місце в системі юридичних наук: Автореф.: дис…. канд. юрид. наук: 12.00.01 "Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень"/ Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2001. 19с.

6. Лисенко О. Предмет порівняльного правознавства. *Право України*. 2001. № 3.

7. Порівняльне правознавство. Антологія української компаративістики XIX 32 – XX століть / За ред. О. В. Кресіна. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. 414 с.

8. Порівняльне правознавство: (правові системи світу): Монографія/ за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Парламентське видавництво, 2008. 488с

9. Савенко В. В. Компаративізм права та закону як структурних складових правової реальності. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 74-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2016_31_11.

10. Сакко Р. Правові форманти: динамічний підхід до порівняльного права/ *Порівняльне правознавство*. 2013. № 1-2. С. 155–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/porpr_2013_1-2_11.

SUMMARY

The article explores the problems and prospects of interaction among contemporary legal systems through the lens of the comparative approach. Drawing on European, Asian, and Ukrainian practice, it demonstrates that globalisation, digitalisation, and environmental challenges are shaping a complex network of hard and soft law in which the risks of normative collisions and regulatory asymmetry are intensifying. The author argues that the effective integration of legal transplants requires deep localisation that respects cultural codes and the institutional capacities of receiving systems. Particular attention is given to the role of artificial intelligence in automated comparative analytics and to the influence of transnational actors on the extraterritorial diffusion of standards (e.g., the GDPR and the EU Green Deal). The paper proposes a conceptual model of balanced interaction that combines dialogical comparativism, constitutional pluralism, and the principle of contextual translation of norms. It concludes that only an inclusive, reflexive comparative methodology can simultaneously preserve legal identity and enable states to participate effectively in the global legal order.

Keywords: comparative law, interaction of legal systems, globalisation, legal transplants, soft law, normative collision, digital regulation, constitutional pluralism.